

HAFIZ İLHAN TOK HOCAEFENDİ, HAYATI VE KUR'ÂN EĞİTİM METODOLOJİSİ

HATİCE ŞAHİN AYNUR*

Hafız Master Hodja İlhan Tok,
His Life and His Methodology for The Holy Qur'an

Abstract: In this paper, information about Hafız Master Hodja İlhan Tok's life and personality will be given, who is one of the important reciters of "Mild İstanbul Dialect and its Style" which is formally and informally acknowledged regarding the recitation method of the Holy Qur'an in Turkey today. Furthermore, Master Hodja's -who is a native of Düzce, formally 58, informally 70 years of service for the Holy Qur'an beginning at the age of seven from İlyas Hodja who is called his "Hodja of Besmele" (an idiom referring to the primary stage of reading Qur'an), in the style of learning while teaching others, will be mentioned. In particular, the necessity of "Tashîh-i Hurûf" courses ("Correction of the Articulation of Arabic letters") which are of importance in the services of the Holy Qur'an initiated by Turkish Presidency of Religious Affairs on 3rd April 2006 in Ankara under the coordinatorship of Hafız Master

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî ABD. [haticesaahin@gmail.com].

Hodja İlhan Tok, their student election style and curriculum will be pointed out. Among the other subjects are Hafız Tok's spiritual (tasavvufi), literary personality, his approach to the relation between music and Qur'an on the basis of services for the Holy Qur'an.

Key Words: Hafız İlhan Tok, the Holy Qur'an, Recitation of the Holy Qur'an, Reciter of the Holy Qur'an, Services for the Holy Qur'an.

Öz: Bu makalede Kur'an-ı Kerim okuyuş usulünde, günümüz Türkiye'sinde resmen ve gayri resmî olarak kabul gören "Mutedil İstanbul Ağzı ve Tavrı"nın önemli Kârî'lerinden birisi olan Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin hayatı, kişiliği hakkında bilgiler verilecektir. İlaveten aslen Düzceli olan Hocaefendi'nin yedi yaşlarında "Besmele" hocası İlyas efendiden bir yandan öğrenip bir yandan öğretmeye başladığı Kur'an-ı Kerim'e resmen 58 yıl, gayri resmi olarak 70 yıl verdiği hizmetlerine değinilecektir. Makalede özel olarak Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin Kur'an-ı Kerim hizmetlerinde önemli bir yere sahip olan ve 3 Nisan 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Ankara'da, Hocaefendi'nin koordinatörlüğünde başlatılan Tashîh-i Hurûf kurslarına, kursların öğrenci seçimlerine, müfredatına ve gerekliliğine dikkat çekilecektir. Hocaefendi'nin tasavvufi, edebî kişiliği ve Kur'an hizmetleri bağlamında mûsikî-Kur'an ilişkisine yaklaşımı işlenen diğer konular arasındadır.

Anahtar Sözcükler: Hafız İlhan Tok, Kur'an-ı Kerim, Kıraat, Kârî, Kur'an-ı Kerim Hizmetleri.

Giriş

Bu makaleye başlamadan önce fikir vermesi açısından göz attığımız 698 biyografi yayınında¹, bu çalışmalara konu olmuş hazinelerin yüzde dok-

¹ Bu araştırmalardan bir kısmı için bkz: Abdülkerim Ünal, "Molla Fahrettin Batmanî'nin Hayatı ve Eserleri", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. III, 2010, ss. 129- 149; Mahmut Yücer, *Mehmet Nûri Efendi'nin Üsküdar'daki Hizmetlerinin Dini ve Kültürel Hayata Etkileri*, (Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI) Seçil Ofset, İstanbul, 2009; İsmail Hakkı Aksoyak, "Seyyit Turak'ın Hacı Bektaş'ın Doğumu ve Hayatı Hakkındaki Eseri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2013, ss. 66- 105; Mehmet Eren, "Mahmut b. Ahmed el-Hasîrî'nin Hayatı, Eserleri ve Hadîşçilik Yönü", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2009, ss. 291- 310; Kubilay Kolukırık, "Abdülkâdir Merâğî'nin Hayatı, Kişiliği ve Mûsikî Yönü", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15:1, 2010, ss. 227- 252; Mustafa Ülger, "Hoca Abdülkerim Efendinin Hayatı ve Eserleri",

sanından fazlasının Hakk'a yürümüş olduklarını gördük. Dolayısıyla sağlığında nice ehl-i hünerin kıymetlerinin bilinmemesi ve ölümlerinden sonra kıymet sadedinden başlarına türbe dikilmemesi² adına henüz hayatta iken bu zaviyeden değer verilememiş üstatlara bir yenisinin eklenmemesi için söz konusu araştırmayı yapmaya kararlılığımız arttı.

Aslında kendilerinin taltife ihtiyacı olmadığı açıktır. Bilakis özellikle mütevatiren ve müteselsilen gelen Kur'ân-ı Kerîm okuma, rıza-i ilâhî ve hizmet noktasında usul, metot, tecrübe ve bunları uygulamada kurallı, disiplinli, istikrarlı, vakur, nezaket ve letafet sahibi ve dakik olmaları gibi sayılamayacak pek çok elzem hususları öğrenmede, kendilerinden feyz alma adına bizlerin onlara ihtiyacı inkâr edilemez. Dolayısıyla araştırmamızda birinci kaynağa ulaşarak hem verilen bilgilerin güvenilirliğini sağlamayı hem de bu değerli bilgileri yok olmaktan kurtarmayı hedefledik.

Çalışmada öncelikle Hocaefendi'nin hayat hikâyesine kısaca değinilerek çocukluğu, gençliği ve tahsil hayatı ele alınacaktır. Burada Kur'ân-ı Kerîm öğrenme ve öğretmenin yasak olduğu yıllarda Kur'ân-ı Kerîm'i sonraki nesle ulaştırma noktasında verilen mücadeleye ve mevcut şartlara dikkat çekilecektir. Bu hikâyede, Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin imkânsızlıklar ve yetim, öksüz olarak geçen çocukluk hayatlarına bağlı olarak tahsil hayatlarının mektep boyutunda devam edememesi dikkatlerden kaçmayacaktır.

Hocaefendi'nin resmi görev yerleri ve yılları araştırmanın bir diğer konusu olmakla birlikte bu çalışmada asıl yeri Tashîh-i Hurûf kursları olacaktır. Çünkü bu kurslar Kur'ân-ı Kerîm hizmetlerinde en çok ve en kaliteli öğrencinin yetiştiği bölümdür. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İstanbul sonrasında 3 Nisan 2006 yılında Ankara'da Hocaefendi'nin

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4:2 (2009), ss.123-138; Mehmet Çiçek, "Seyda Nolla Hüseyin Küçük'ün Hayatı ve İlmi Kişiliği", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. II, 2009, ss. 124- 139.

² Şemsettin Yapar, "Ferid Kâm", *Yağmur Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi*, Haziran 2009, <http://www.yagmurdergisi.com.tr/>

koordinatörlüğü ile başlatılan kurslara katılmak için gönüllü adaylar arasında sınav yapılmaktadır. Sınavlarda mevcutlar arasında en iyiler tespit edilip kursa alınmaktadır. Bunun ilk sebebi, iyi olanı daha da iyileştirmek iken ikinci sebep yüz binleri bulan Diyanet teşkilatının görevlilerini eğitebilmek için kaliteli eleman yetiştirmektir.

Araştırmanın son bölümünde Hocaefendi'nin tasavvufî, edebî kişiliği ve mûsikî- Kur'ân ilişkisi bağlamındaki yaklaşımı ele alınacaktır. Hafız İlhan Tok Hocaefendi, ilâhî beste olarak gördüğü Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikîden bağımsız bir ritme sahip olamayacağı düşüncesinden hareketle, hiç Kur'ân-ı Kerîm okumayı bilmeyen kişilerin dahi nota değerleri üzerinden hurufata itimatın kuvvetliliği ve sıhhati dışında Kur'ân-ı Kerîm'i okuyabileceklerini söylemektedir. Bununla ilgili örnek olması açısından Fatıha Sûresi, üzerinde formülleri ve onların açıklamalarıyla birlikte verilmiştir. En nihaye pek çok güfte ve besteye imza atan Hocaefendi'nin kendi güfteleri ve kendi güftelerinin dışında yaptığı bestelere değinilerek hayat tecrübeleri ve edebî kişiliklerinin birer yansıması gibi duran özlü sözler demetinden birkaç örnek son bölümde okuyucuyla paylaşılacaktır.

86

OMÜİFD

1- Çocukluğu, Gençliği ve Tahsil Hayatı

Hafız İlhan Tok Hocaefendi 1937 yılının Haziran 6'sında Düzce'nin 7 kilometre güneyinde Develi Besni adıyla bilinen bir köyde dünyaya gelmiştir. Ailesi, 35-40 hanelik Develi Besni köyünde mütevâzi bir hane olarak kendi tarlalarında ekip biçerek geçimlerini sağlamaktaydı. Tamamı hayatta olan beş kardeşin ikinci sırasında yer alan Hocaefendi aslında ebeveyni tarafından kız çocuğu olarak beklenmekteydi. Biraz sofî meşrep bir zat olan baba Râsîh Bey, "Allah-u alem bu da kız olmayacak gibi ilham geliyor." tahmininde bulunmaktaydı. Buradan hareketle asıl ismi İlham olan Hocaefendi'nin adı nüfus memurunun "m" harfini "n" harfi olarak yanlış kayda geçirmesiyle değişime uğramıştır. Babasının erkek olması durumunda hıfz ikmal etmesini gönülden talep etmesi, her ne kadar ömrü elvermese de Hocaefendi tarafından kendisinin ihlası olarak kabul edilmektedir. İlaveten Hocaefendi, 1981 yılında gerçekleşen erken

emekliliğe rağmen şu döneme kadar (2013, ilave 32 yıl) Kur'ân'la meşguliyetin devam etmesinde de Rahmetli babasının ihlasının payının yüksek olduğunu düşünmektedir.

1944 yılında üç ay içerisinde sırası ile önce anne Fikriye Hanım, sonra baba Râsîh Bey, sonra da babaanne Hamide hanımın erken vefatları ile sahip oldukları mirasın kullanma ve işlenme sorunu, en küçüklerinin altı aylık beşikte, en büyüklerinin ise dokuz yaşında olduğu iki kız, üç erkek olmak üzere beş kardeşe beraberinde varlık içerisinde yokluğu getirmekteydi. Kız kardeşlerini, teyzeler ve annelerinin akrabaları kendi aralarında paylaşarak büyütmeyi üstlendiler. En küçük erkek kardeş dayı tarafından sahiplenilirken ağabeyi ve Hocaefendi köyde kaldılar. Hafız İlhan Tok Hocaefendi bu zorluklar içerisindeki yaşam öyküsünü "hüdâyi nabit" kavramıyla açıklamaktadır. Hüdâyi nabit ise dere yatağı kenarlarında dere suyunun sunduğu su ve kuvvetle kendiliğinden biten otlara verilen isimdir. Hocaefendi kendisinin bu örnekte olduğu gibi Allah-u 'Azîmüştân'ın himmetiyle, lütfu ve keremiyle büyüdüğünü ifade etmekle birlikte zahirde muhtelif hamiyet perver hanelerdeki bazı simaların, hanımefendilerin üzerindeki emeklerine de dikkat çekmektedir.³

Yukarıda bahsi geçen imtihan dolu yaşam öyküsüne ilaveten 1940'lı yıllarda, Kur'ân-ı Kerîm'in öğrenilmesi ve öğretilmesinin çok zor ve yaksaklı olması Hafız İlhan Tok için rivayetten öte bizzat yaşanan tecrübeler boyutundadır. Dahası öksüz ve yetimlik sebebiyle himaye ve yönlendirilmeden mahrum olan Hocaefendi tahsilini okul eğitiminden ziyade mektepli medreseli/alaylı medreseli olarak medrese usulü tamamlamıştır. Aslen Develi Besni köyünden olan hocamızın Kur'ân-ı Kerîm'le tanışıklığı doğduğu köyde 1945 yılında olmuştur. Aynı dönemde kendisine ilk besmele çektiren zat, Medrese mezunu ve Düzce'nin Taşköprü köyünden imamet göreviyle bu köye gelen İlyas Hocaefendidir. Köyde oturan, 16 yaşlarına kadar erkek ve kız çocukları, imam efendiden çok zor şartlar altında -bu şartlara daha sonra değinilecektir- Kur'ân okumayı öğrendiler. Öğrencilerin en küçükleri arasında yer almasına rağmen Hafız İlhan

³ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:57.

Tok Hocaefendi kısa zamanda büyüklere yetişir ve bir kısmını da geçerek geriden gelenlere Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğretmeye başlar.⁴

1947 yılında İlyas Hocaefendi'nin yakınlarda bulunan Kestâne köyüne imam olarak nakledilmesiyle İlhan Tok, Kur'ân-ı Kerîm okumak ve okutmak için yalnız başına o köye kadar her gün gidip gelmeye devam eder. 1948 yılında İlyas Hocaefendi'nin gidilemeyecek kadar uzak Kasap köyüne imam olmasıyla, İlyas Hocaefendi İlhan Tok Hocaefendi'yi himaye etmeye çalışan halasından izin alarak kendi himayesine alıp beraberinde götürür. 1949 yılında İlyas Hocaefendi'nin Hafız İlhan Tok'un validesi Fikriye hanımın köyü olan İstilli köyüne naklinde de Hocaefendi'yi yanından ayırmaz. Lakin kaderin bir takdiri olarak burada yolları ayrılacaktı. İlyas Hocaefendi'nin köyde bulunmadığı bir gün köyün yaşlılarından bir zat İlhan Tok'u Düzceli Hilmi AK Hocaefendi'ye öğrenci olarak teslim eder. Kısa zaman sonra vefat eden İlyas Hocaefendi'nin İlhan Tok Hocaefendi'yi kaybından ötürü çok üzüldüğü ve ağladığı anlatılmaktadır.⁵

1949 yılının ortalarından itibaren kendisinden hıfzı ikmal ve Kur'ân-ı Hakîm'i birçok yenleri ve yönleriyle taallüm ettiği, kendi tabiriyle (İlhan Tok Hocaefendi) kendisinin ellerinde yoğrulduğu ve şekillendiği değerli terbiyeci ve hafız-ı kelâm⁶ Düzceli Hafız Hilmi Ak Hocaefendi'nin talebesi olmuştur. Altı, yedi ay kadar Düzce merkezinde bulunduktan sonra 1950 yılında hocası Hilmi Ak Hocaefendi'nin Sakarya'nın Hendek ilçesine, imam hatip ve Kur'ân-ı Kerîm muallimi olmasıyla kendisini de beraberinde götürür.⁷ Hendek ilçesinde hayat adına pek çok tecrübe edinen

⁴ İlhan Tok, *İlhan TOK (Hayatı ve Hatıratı)*, Tok Sesli Yayınları, İstanbul 1987, ss. 9-10.

⁵ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, ss. 9- 10.

⁶ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 12.

⁷ İlhan Tok Hocaefendi'nin buradaki hatıraları çok fazla olmakla birlikte biz, kendisinin hayat mücadelesi, Kur'ân eğitiminde katlandığı zorlukları göstermesi ve yeni nesle bu yolda örnek olması açısından bir tanesini paylaşmakla yetineceğiz: Hafız Hilmi AK Hocaefendi nakil sonrası kendi ailesini Hendek ilçesine taşımadan önce Hocaefendi'yi Hendek'e götürerek evinde kalmak üzere Hafız Mecîd Efendi'ye teslim eder. Bu mevsim tütün kırma mevsimidir ve o tarihlerde Hendek'te tütün temel geçim kaynağıdır. Şafakla birlikte hanenin bütün fertleri tütün kırmaya giderken Hocaefendi evde uyu-

Hocaefendi burada bulunduğu zaman zarfında kendisini himaye eden birçok ailenin yanında yaşamak durumunda kalmıştır. Birkaç ay bir ailenin yanında sonra başka bir ailenin yanında daha sonra bir başkası derken Mevlâ, yeni evli sayılabilecek ve bir çocukları bulunan bir aileyi karısına çıkarmıştır. 1954 yıllarına kadar himayelerinde kaldığı bu ailenin hanımefendisinden (Emîre Hanım, şu an 87 yaşında) hoca efendi kendisinin annesiymiş gibi koruyup gözettiği için “validem makamında” diye bahsetmektedir.⁸

Bahsi geçen yıllarda Hocaefendi günlük harçlığını kazanmak için simitçi fırından aldığı simitleri, ilaveten mevsime göre pazarlarda pırasa, lahanana, ıspanak gibi sebzeler ve yine mevsiminde kavun, karpuz gibi meyveler satmaktaydı. O dönemde Hendek ilçesinin pazarı olan Salı günlerinde sergi açıp bel lastiğinden dikiş makarasına kadar ticaret yapmaktaydı. Bu yıllarda, 1955 yılının ortalarına kadar Hendek'te hıfz, ta'lim, taalluk ve eski deyimle kalfalık şimdiki deyimle asistanlık yapmıştı. Dolayısıyla 1950 yıllarından başlayarak 13-14 yaşından itibaren 17

maktadır. Uyandığında acıktığını hisseder lakin başkasının evinde olduğu için hiçbir şeye dokunamamaktadır. Güneşin yükselmesiyle eve dönen hane sakinleri bitkin bir şekilde yemek hazırlarlar ve hep birlikte yemekler yenmektedir. Henüz on üç yaşında olan Hocaefendi, bu hal bir süre böyle devam edince duruma dayanamayıp evden kaçar. Adapazarı'na varıp öğlen namazı sonrasında Orhan Camiinde Kur'ân-ı Kerim okumasından sonra orada meşhur Abdullah Gürler Usta tarafından sahip çıkılarak evlerinde misafir olur. İlhan Tok Hocaefendi aslında Hilmi Ak Hocaefendi'yi iyi tanıyan Abdullah Usta'ya, kendisini teslim eder düşüncesiyle Hocaefendi'nin çırağı olduğunu söylememiştir. Bu olay üzerinden on beş gün geçtikten sonra hem Abdullah Usta'nın hem de Hilmi Ak Hocaefendi'nin birlikte davet olundukları bir cemiyete Abdullah Usta, İlhan Tok Hocaefendi'yi de götürür. Hocasıyla (Hilmi Ak) karşılaşmalarında hocasının sevinci ve kendisini kucaklayışının hala zihninden gitmediğini aktaran İlhan Tok Hocaefendi hikâyesinin devamında Abdullah Usta ile Hilmi Ak Hocaefendi'nin tatsız konuşmalar yaptıklarını aktarmaktadır. Bu durumdan olumsuz etkilenen Hocaefendi oradan kaçarak bir süre gezinip karnını doyurduktan sonra bir çocuğun gidebileceği en hareketli yere gider. Elbette bunu tahmin edebilen Hilmi Ak Hocaefendi kendisini orada yakalar ve Hendek'e gidinceye kadar ensesine müdahaleye devam eder. Hendek'e vardıklarında o gece Hocaefendi'den daha büyük olan iki talebeye yarın halasına teslim edilmesi üzere emir verir. Bunun bir sınav olduğunu fark eden İlhan Tok Hocaefendi, Hocaefendi'nin hanımı Makbûle Hanım'a okumak istediğini belirterek şefaata ister ve ertesi gün hocası derslere devam etmesine izin verir. Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 12-14.

⁸ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 12:20.

yaşına kadar gençliğinin bir dönemini Hendek ilçesinde Kur'ân ile meşgul olarak geçirdi.⁹

Bu eğitim yıllarında, 1954 yılında Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin yaşadığı bir hatıra zihinlerde yer edecek kadar önemlidir. Hocasının kendisine “evladım bende olan bilgiyi sana verdikten sonra seni İstanbul'a göndereceğim ve bu sahada yükselmen için elimden geleni esirgemeyeceğim.” vadinden bir süre sonra Hafız İlhan Tok Hocaefendi zamanı geldiği zannıyla hocasının huzuruna çıkarak kendisinden izin istemiş lakin reddedilmiştir. Hocasının izni olmadan hatta bedduasını alarak 6-7 ay kadar ayrılığa düşmüşlerdir. Bu arada Adapazarı'nda ikamet eden Hafız Himmet Efendi'ye talebe olmuş lakin o kış çok ağır bir hastalık geçirdiği için sesi derin bir yara almıştır. Hastalıktan şifa bulmuş olmasına rağmen sesinin düzelmemiş olmasını hocasının bedduasına bağlayarak hocasından (Hafız Hilmi Ak) af dilemiştir. Hocası sesinin zarar görmesine çok üzülmüş; dua ve bakımıyla şimdi sahip olduğu sesine kavuşmuştur. Lakin Hafız İlhan Tok, şimdiki sesinin eski sesinin yarısı kadar bile olmadığını, hoca bedduasından sakınmak hususuna dikkat çekmek için özellikle aktarmaktadır.¹⁰

1940 ve 1950'li yıllarda ülkenin genel durumu, refahı ve geçim şartlarının zor olduğu malumdur. Dolayısıyla İlhan Tok Hocaefendi'nin Medrese tahsili sırasında aktardığı eğitim koşullarının, bu günkü eğitim şartlarıyla hiçbir şekilde kabil-i kıyas olamayacağı aşikârdır:

“Efendim biz, bırakın böyle halı üzerinde oturmayı hasır bulamazdık altımıza sermek için, belki tahtaların üzerine bazen de doğal toprak zemin üzerinde oturup kalkardık. O zaman şartlar böyleydi. Yeme içme konusuna gelince o da çok zordu. Elbette bunlar şikâyet konusu değil belki Allah'a çokça şükürdür. Yani bir kaç yüz gram süt bulabilir ve içine de mısır ekmeğinden bir şey doğrayabilirsek bayram ederdik. O yıllar genel olarak ülkemizin durumu bu hallerdeydi. Lakin hepsi, hepsi güzel-

⁹ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:50.

¹⁰ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, ss. 15-16; Ankara Hizmet İçi Eğitim Kursları/ *Tashih-i Hurûf II (Tedvîr)* 2009- 2010 Dönemi Ders Notları.

di, belki o günleri yaşamasaydık bu günlerin değerini takdir edemedik.”¹¹

Hocaefendi'nin eğitim aldığı dönemde medreselerde, Cuma günlerinin İslam'da haftalık bayram kabul edilmesinden neşet o gün tatil edilmekteydi. Lakin bunun dışında her hangi bir tatil günü bulunmamaktaydı. Medrese tahsili sonrası Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde icazet usulü ise – İstanbul örneğinde- şöyle özetlenebilir: İlgili Kur'ân-ı Kerîm muallimi, gerek hıfz ve gerekse hıfz üstü Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ikmale dayalı ta'lim, taallümden sonra ya da okumuş ve okutulmuşsa 'Aşere Takrib merasimleri olacaksa icazet verilmesi murad olunanlar, o günün cumhuri olan Reisü'l-Kurrâ başta olmak üzere belli başlı simalara götürülür, onlara arz edilirdi. Onlar da kendi usullerince çeşitli yerlerden soru sorarak Kur'ân-ı Kerîm'i yoklama sonrasında test ettiği ve dinlediği yere kadar imzalayarak diğer üstada yönlendirirlerdi. Sıradaki üstat kendi sorularını sorup dinledikten sonra bir başka üstada, derken Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı aldığı eğitim cinsinden (hıfz ya da 'Aşera) test edilerek yoklanmış olurdu. Bu süreçte üstatların imzalarından meydana gelen bir belge oluşmaktaydı. Asıl icazet işte bu şekilde söz konusu cumhurun imzalarını taşıyan belgeydi. Bu belgeye dayalı olarak da ilgili müftülük yeni bir belge tanzim edip sunmaktaydı. Dolayısıyla nihai belge icazet sonrasında düzenlenmekteydi. Hafız İlhan Tok Hocaefendi kendisindeki bu belgenin maalesef zayi olduğunu belirttikten sonra 1969- 1970 yılları arasında Ankara'da aldığı 'aşere tahsilinde hıfz, kıraat ve 'aşere ihtisasının belgelenişini ifade etmektedir.¹²

1963 yılında kendi köyünden Kâzım ve Feriha Aşkın'ın büyük kerimesi Ferizan Hanımefendi ile hayatlarını tevhid etmeleri sonrasında Hayrunnisâ ve Esra isminde iki kızları ve Selim isimli bir erkek evlatları dünyaya gelmiştir. Bunlardan da beş torunları vardır. Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin Tashih-i Hurûf kursları Ankara koordinatörlüğünü yürüttüğü esnada, sonrasında küçük kerimesi Esra ile evlenmek suretiyle

¹¹ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:45.

¹² Bkz: EK-1.

damadı olacak olan Kültür Bakanlığı Devlet Klasik Türk Müsîkîsi ses sanatçısı Suat Kılıç ile tanışmış olması, mevcut çalışmasına farklı bir boyut katmaya vesile olmuştur. Başta Esmâü'l-Hüsna olmak üzere birçok makamda güfte ve bestesi kendisine ait 70 kadar Tasavvuf Müsîkîsi ile ilgili eserin yazılması ve icrasında birlikte çalışma imkânı bulmuşlardır. Ankara İl Müftülüğü bünyesinde Tasavvuf Müsîkîsi konserleri vererek bu alanda önemli başarılar imza atmışlardır. Ayrıca 'Vakti Seher' müsikî topluluğunun kurulmasına vesile olan İlhan Tok Hocaefendi bu topluluğun onursal başkanlığını yürütmektedir.¹³

2- Hocaları

Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin kendilerinden ders aldığı hocaları tespit etmek gerekirse, sırasıyla; Kur'an-ı Kerim'i kendisinden öğrendiği İlyas Hocaefendi, yukarıda da geçtiği üzere Düzce'nin Taşköprü köyündendir. Kendisinden hıfz ve Kur'an-ı Kerim'in tamamını ta'lim üzere ikmal ettiği Hafız Hilmi Ak Hocaefendi Düzcelidir. Hafız Hilmi Ak Hocaefendi'nin meşhurluğunu tespit adına 1950- 1960 yılları arasında Hendek'te bulunduğu sıralarda 800 kişiye icazet verdiği aktarılmaktadır. Bu icazetli öğrenciler arasında Hendek Merkez Camii emekli müezzini İlyas İnal ve Hendek'te mukim Burhan Satar Hocaefendiler sayılabilir. Hocaefendi'nin ilerleyen yıllarda 'Aşera Kıraat ihtisasını kendisinden okuduğu Safvan Çakıroğlu Hocaefendi ise Ankara Hacı Bayram Veli Camii imam hatibi olmasına ilaveten Ankara'da bu ilimlerle meşgul olmaktadır. İstanbul Şile'li olan Cabir Gürsu Hocaefendi'den Arapça, aynı bölgeden olup vefat eden Mustafa Duruöz Hocaefendi'den tecvit ve pratik müsîkî eğitimi almış, yine merhum Emin Ongan'ın derslerini takip etmiş ve Konyalı Tahir Karagöz Hocaefendi'den ise müsîkî ve bu ilime dair ince bilgiler öğrenmiştir.¹⁴ Kendisiyle elli kadar muhtelif makamlarda eserler geçmişlerdir.¹⁵

¹³ Vakt-i Seher Müsikî Topluluğu, *Vefa Gecesi*, Ankara, 2013.

¹⁴ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:55.

¹⁵ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 33.

Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin Tahir Karagöz Hocaefendi ile tanışmaları güzel bir tevafuk eseri olmuştur: Ankara'da Arslanhane Camiinde görev yaptığı dönemlerde, 1963 yılında latif bir yaz gecesi Hacıbayram Camii yanında çay bahçesinde arkadaşlarıyla çay içerlerken, caminin içerisinden Mevlid'den mısralar terennüm eden bir ses duyup kim olduğunu merak eder. Arkadaşları, tanımamış olmasına hayretle Tahir Karagöz derler. Programda o anda Velâdet bahri okunmakta, emsalsiz bir tavır sergilenmekte ve makamsal geçkilerle mısralar nakış gibi işlenmekteydi. Hocaefendi caminin pencerelerine yaklaşıp kürsüye baktığında zayıf bir sîmâ görmüş, yetinmeyip camiye girerek yakinen dinlemiş ve ara duasından sonra oradan kalkıp camiden gitmek üzere olan üstada selam vererek onu nezaketle çaya davet etmiştir. Daha sonra 1965 yılından 1969 yılı sonlarına kadar Arslanhane Camii'nde kendisiyle görev yapma fırsatına erişmektedir.¹⁶

Hafız İlhan Tok Hocaefendi'den hocalarının kişiliklerini bize aktarmasını istediğimizde nev'i şahsına münhasır üslubuyla konuyu şöyle özetlemektedir:

“Şimdi efendim onları anlatabilmek için en az onların seviyesinde olmak gerek. Lakin kısaca değinmek gerekirse kendi alanlarında bunların her birinin 'avsaf-ı cemilesi' vardır. Mesela İlyas hocam, benim besmele hocam, yasaklı yıllarda bu işi ne pahasına olursa olsun; hapsi, nezareti, hakareti yaşamış ama Kur'ân öğretmekten geri durmamışlardır.¹⁷ Bu durum şimdi hangi anlatıma sığabilir ki? Beşer bunu anlatamaz. Bu ancak İlyas hocamın amel defterinde görülecektir. Hafız Hilmi Ak Hocaefendi bana Kur'ân-ı hıfzettiren, Düzce kabristanının ilk kapısından girdiğiniz zaman ilk karşılaşıcağınız kabir benim Hafız Hilmi Ak hocamın kabridir. Bu zat hatim ile namaz kıldıran, müktedir, kıraati bütün veheleriyle, tahkik, tedvir ve hadr süratleriyle besmele gibi bilen; İstanbul nezaketi ve

¹⁶ Vakt-i Seher Mûsikî Topluluğu Eğitim ve Kültür Derneği, *Vefa Gecesi*, Ankara, 2013.

¹⁷ Söz konusu yasaklı yıllarda köyde Kur'ân öğretilirken yüksekçe ağaçlara gözcüler çıkartılır ve “görevliler köye geliyor mu?” diye kontrol ettirilir, şüpheli kişiler görüldüğünde ise derhal haber ulaştırılır ve talebeler dağılırlardı. Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 10.

letafetiyle yetişmiş; İstanbul Nuri Osmaniye medresesinde yatmış, kalkmış; nam-ı Akrepoğlu olan hafız Osman Taşkent Hocaefendi'ye "beni benden sonra temsil edenler arasında Hafız Hilmi temsil edebilir." de-dirtmiş bir zattır. Bunların arkasında beş yıl namaz kıldım. Mukabeleleri-ni, teravih namazlarını, hitabetlerini dinledim. Kaç kişiye nasip olur ki böyle bir nimet? Şimdi siz hocanızın arkasında beş yıl namaz kılacaksınız, beş vakit onun mihrabiyelerini dinleyeceksiniz, onun teravih usullerini, mihraba geçişini, mimber adabını göreceksiniz, bu mevsimler şimdi geçti zaten.

Arapça hocam Cabir Gürsu, hemen denizin kenarında yer alan şimdi metro istasyonunun bulunduğu cihette küçük bir cami ve bir adı da Kuş-konmaz olan Üsküdar Şemsi Paşa Camii'nde dondurucu soğuklarda Arapça okutuyordu. Kim yapar bu fedakârlığı? Diğer taraftan tecvit ve mûsikî hocam mûsikîşinas Mustafa Duruöz, hakeza gönüllerini, yuvala-rını ve imkânlarını bütün talebelere açmış, saçmış insanlar. Safvan Çakı-roğlu 'aşera ihtisası hocam el-an¹⁸ 25 yılı mütecavizdir, -yedinci dönemi okutuyor zannediyorum- böbrek hastası olmasına rağmen her gün derse gidip gelen bir zat. Diğer taraftan mûsikî hocam Tahir Karagöz hayatı yokluklarla geçmiş, Sadettin Kaynak üstattan 10 yıl kadar mûsikî meş-getmiş, ondan tefeyyüz eylemiş, dünyayı dünyalığı elinin tersiyle iten insanlar. Bunları bendenizin tavsif etmesi mümkün değil efendim. Çok kısa geçiyorum, çok değerli, mübarek insanlar nasip etti Cenâb-ı Hakk. Hakikaten Allah size ilim yolunu açacaksa bu yolda lütuflarından birisi de size hoca olarak işini çok iyi bilen insanlar ihsan etmesidir. Siz ne ka-dar talip olsanız da bahtınız bu yolda açık değilse gayretiniz kadar alırsı-nız. Allah'ım bana bol bol hocalar vermiş..."¹⁹

¹⁸ Safvan Çakıroğlu Hocaefendi, bu röportaj tarihinde henüz hayattaydı. İlhan Tok, *Röpor-taj*, 20.12.2013, 13:45.

¹⁹ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:56.

3- Resmi Görev Yerleri ve Yılları

1955 yılının ikinci yarısında Kaptanıderyâ Kaymak Mustafa Paşa'nın inşa ettirdiği Üsküdar Kaptan Paşa Camii'nde²⁰ müezzin vekilliğiyle ilk görevine başladı. 1956'da asaletе geçmek üzere İstanbul'un Üsküdar ilçesinde ikamet etti ve askerliğe başladığı 1957 tarihine kadar iki buçuk yıl civarında orada bulundu. Tokat'ta iki yıl askerlik görevi yaptıktan sonra dönüştе tekrar resmi görevlerine intikal etti.²¹

Üsküdar'da merkezde bulunan, ahşap olması ve Üsküdar sicil kayıtlarında yer alması açısından tarihi değeri olan Bulgurlu Mescit Camii²² ile başlayan görev süreci yine Üsküdar Toptaşı'nda yer alan ve Mimar Sinan tarafından inşa edilen Atik Valide Sultan Camii²³ ile devam eder. Bu yıllarda meşhur mevlidhân Mecîd Sesigür'ün teşvik ve tavsiyeleriyle mûsikî çalışmalarına başlamıştır. Yine bu yıllarda Üsküdar Özbekler tekkesinde her ayın birinci akşamından seher vaktine kadar akdedilen ve değerli Türk Sanat Mûsikîsi üstadı merhum Münir Nurettîn Selçuk ve Hüseyin Sebirci'nin mûsikî cemiyetinin çalışmalarını titizlikle takip ederek özel meşk toplantılarının müdavimi olmuştur.²⁴

Askerlik sonrası 1960'dan başlayarak 1970 yılının Mart 15'ine kadar on yıl süren Ankara görevinde ise sırası ile altı ay Ulus civarında bulunan Tabakhane Camii'nde müezzinlik yaptıktan sonra 1960 yılının Temmuz ayında imamet göreviyle Saman pazarında yer alan ve sonrasında yıkılan Koyun Pazarı Camii'ne nakil oldu. Aynı yıl Türkiye radyolarında Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlayarak meslektaşları arasında süratle tanınmaya ve saygı görmeye başladı.²⁵ Akabinde Selçuklu sultanı Mes'ûd b. Keykâvus

²⁰ Enis Karakaya, "Üsküdar", *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII/ 368.

²¹ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:51.

²² M. Hanefi Bostan, "Üsküdar", *DİA*, XXXXII/ 365; ayrıca bkz. Gül Sarıdikmen, "Üsküdar'da Bulgurlu Mescidi: Bulgurlu Bayrampaşa Camii ve Bulgurlu Mescid Camii", *XVII. Ortaçağ-Türk Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, 2-5 Ekim 2013, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.

²³ M. Baha Tanmam, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, İstanbul 1991, IV/69.

²⁴ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 18.

²⁵ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 22.

(II. Mes'ûd) zamanında yaptırılan veya daha eski döneme ait olup Ahî kardeşler tarafından imar edilen Ahî Şerafeddin diğer adıyla Arslanhane Camii'ne²⁶ geçerek yedi yıl kadar görev yaptıktan sonra 1969 sonlarından 1970 Mart 15'ine kadar o dönemde inşa halinde bulunan Kocatepe Camii'nde²⁷ imametlik ifâsında bulundu. Bu görev yıllarında Ankara Din Görevlileri Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği, Ankara Ehl-i Kur'ân ve Mevlidhanlar Cemiyeti Başkanlığı, Ankara Hacı Bayram Camii Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği, caminin tevsûi ve müştemilatının yapımı gibi gönüllü hizmetler nasip olan hayırlar meyânındandır.²⁸

On yıl dört ay süren Ankara vazifesinden sonra İstanbul sevgisine paralel olarak tekrar Üsküdar'a dönmek nasip oldu. Halk dilinde İskele Camii ismiyle anılan Kanuni'nin kerimesi Mihrimah Sultan adına, Mimar Sinan'a yaptırdığı Mihrimah Sultan Camii'nde²⁹ beş yıl kadar imamet görevinde bulundu. 1974 yılında kendi özel otomobilleriyle hac farzasını ifâ etti.³⁰ 1975 yılı ortalarında yine Üsküdar meydanında bulunan ve Sultan III. Ahmed'in annesi için yaptırdığı, halk dilinde Yeni Valide Camii, asıl adıyla Cedîd Valide Sultan Camii, derûnî ismiyle ise Emetullah Râbia Gülnûş Valide Sultan Camii'nde³¹ altı yıl civarında imamette bulunup³² 1979-1980 yıllarında Topkapı Sarayı'nda mukaddes emanetler dairesinde Kur'ân-ı Kerîm okuma bahtiyarlığına erişti.³³ 1981 yılında ise 44 gibi çok genç yaşta emekli oldu. 1981 yılı Ramazan ayında, her yıl Malezya'da düzenlenen uluslararası Kur'ân-ı Kerîm Kiraat müsabakalarına Türki-

²⁶ Semavi Eyice, "Ahî Şerafeddin Camii", *DİA*, İstanbul 1988, I/ 531.

²⁷ Hüsrev Tayla, "Kocatepe Camii", *DİA*, Ankara 2002, XXVI/ 141.

²⁸ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 36.

²⁹ İsmail Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DİA*, İstanbul 2005, XXX/41.

³⁰ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 38. Hafız İlhan TOK Hocaefendi, bundan bir yıl sonra (1975) kendi otomobilleriyle, 1977 yılında hava yoluyla, 1981 yılında ise görevli olarak ve hava yoluyla tekrar hacca gittiler.

³¹ Münir Aktepe, "Ahmed (III)", *DİA*, İstanbul 1989, II/38.

³² Bu görev yıllarında, Üsküdar İmam Hatip Lisesi'nin tesisine ön ayak olup İlim Yayma Cemiyeti Üsküdar Şubesi'nin kuruluşunda, Üsküdar İmam Hatip Lisesi'nin bu günkü (1981) haline gelmesinde emek verdiler. Yine Üsküdar Ahmediye Medresesi'nin Kur'ân Kursu'na elverişli hale gelmesi ve Üsküdar'a müstakil müftülük binası kazandırılması için gayret gösterdiler. (İlhan Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 40.).

³³ Vakt-i Seher Mûsikî Topluluğu, *Vefa Gecesi*, Ankara, 2013.

ye'yi temsilen katıldı.³⁴ Bunun dışında yurt içi ve yurt dışında organize edilen önemli Kur'ân- Kerîm Kıraati icrâ program ve yarışmalarında jüri üyeliği yapmasına ilaveten Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nda uzun yıllar hatim setleri yayınlanmıştır. 1985 ve 1995 yılları arasında Üsküdar'da 'Tok Sesli' yayınları adı altında yayıncılık hizmetleriyle başta Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı olmak üzere ezan, kamet, sala gibi çalışmalarını neşretmiştir. ³⁵ Şu ana kadar yayımlanmış altı adet Kur'ân-ı Kerîm hatim seti bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi özel televizyon kanallarında sunulmak üzere çekilirken bir tanesinde kendisinin görüntüsü küçük boyutlarda meal ve metinle birlikte ekranda verilmektedir. Ankara radyosu ve TRT sahur mukabelesi diğer ikisi olmakla birlikte kendisinin de iştirak ettikleri iki ayri sahur mukabeleleri de bulunmaktadır.³⁶

4- Kur'ân-ı Kerîm Hizmetleri ve Tashih-i Hurûf Kursları

Bu bölümde Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin Kur'ân-ı Kerîm okuyuş usulünde sergilediği ağız ve tavır konularına ilaveten kendisinin Kur'ân-ı Kerîm hizmetleri, metodolojisi ve özelde Tashîh-i Hurûf kursları ele alınacaktır.

a- Kur'ân-ı Kerîm Okuyuş Ağız ve Tavrı

Hafız İlhan Tok Hocaefendi Kur'ân-ı Kerîm okuyuş usulünde "Mutedil İstanbul Ağzı ve Tavrını" temsil etmektedir. Kendi tanımlarıyla "Mutedil İstanbul Ağzı": Kur'ân-ı Kerîm harflerinin ince ve kalın oluşlarına göre hurûfatın harekelenme ve uzatılmalarında almaları gereken ses tonlarını ifrat ve tefritten arınmış olarak verebilen ağzı, ifade eder. "Mutedil İstanbul Tavrı" ise harflerin mahreçlerine müracaat ve ilgili bölgelerden çıkışlarında hurufatı ve özellikle "vav" (و) harfi ile "hum, (هم) kum" (كم) gibi zamirleri ılımlı biçimde seslendirme incelik, hüner ve becerisine, denmektedir.³⁷

³⁴ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 45.

³⁵ Vakt-i Seher Mûsikî Topluluğu, *Vefa Gecesi*, Ankara, 2013.

³⁶ İlhan Tok, *Röportaj*, 05.04. 2014, 12:20.

³⁷ İlhan Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet ve Salâ Notları*, yy., Ankara, 2009, s. 3.

Hocaefendi'nin tespitlerine göre 1999 yılında aramızdan ayrılan merhûm Abdurrahman GÜRSES Hocaefendi ve diğer üstatlar dışında 1970'li yıllara kadar kendisinin şahit olduğu Kur'ân-ı Kerîm üstatlarının da belirgin ekolleri bulunmaktaydı. Bu ekoller "İstanbul'un Anadolu yakası", İstanbul'un Avrupa Yakasının Bir Bölümü" ve "İstanbul'un Avrupa Yakasının Diğer Bölümü" şeklinde ayrılmaktaydı. Bu paylaşımda İstanbul'un Anadolu yakası "Üsküdar ehl-i Kur'ân'ınca" temsil edilmekteydi. Bunların başında 1880'li yıllarda dünyaya gelen ve 1980'li yıllarda vefat eden ilaveten Gönenli Mehmet Efendi'den önce Reîsü'l-Kurrâ'lık yapan, İstanbul Karaköy'de bulunan Yer Altı Camii imam hatipliğinden emekli olan ve aynı zamanda mûsikî-şinâs Ali Üsküdarlı Hocaefendi bulunmaktaydı. Merhûm Ali Üsküdarlı ekolu Kur'ân-ı Kerîm harflerini çıkarmak için fazlaca ihtimam göstermez, harflere pek yumuşak müra-caat eder ve ses kullanımı ile makâmâta önem verirdi. Şimdilerde bu ekolün temsilcisi yok gibidir ve son halkası Kâni Karaca olarak bilinmektedir.³⁸

98

OMÜİFD

"İstanbul'un Avrupa Yakasının Bir Bölümü'nü" temsil eden hoca efendiler arasında Hâfız İdris Efendi, İstanbul Fatih Camii eski imam hatibi Enderunlu İsmail Efendi, Kur'ân-ı Kerîm muallimi Kesik Bacak İsmail Efendi ve Sultan Ahmet Camii eski imam hatibi Hilmi Toros Hocaefendiler sayılabilir. Adı geçen hoca efendiler Kur'ân-ı Kerîm kıraatini temel eğitim, dudak talimi esaslarına göre üstatlarından nasıl almışlarsa öylece koruyup aynen aktaran ve katı kurallara sadık kalıp ses kullanım ahengine ve makâmâta rağbet etmeyerek süslemeye gerek görmeyenlerdir.³⁹

"İstanbul'un Avrupa Yakasının Diğer Bölümü'nü" temsil eden üstatlar ise Akrepoğlu namıyla bilinen Nûr-i Osmaniye Camii eski imam hatibi ve İlhan Tok Hocaefendi'nin hocası Hafız Hilmi Ak ve Hasan Akkuş Hocaefendiler'in de hocası Hafız Osman Efendi, Şehzâde Başı Camii eski imam hatibi Hafız Necati Efendi, Beyazıt Camii eski imam hatibi

³⁸ Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 3.

³⁹ Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 4.

Abdurrahman Gürses Hocaefendi ve yukarıda belirtildiği gibi Düzce Cedidiye Camii eski imam hatibi Hilmi Ak ve Nûr-i Osmaniye Camii eski imam hatibi Hasan Akkuş Hocaefendiler'dir. Bu üstatlar, Kur'ân-ı Kerîm kıraatini temel eğitim, dudak talimi esaslarına göre üstatlarından nasıl almışlarsa öylece koruyup aynen aktaran, sonra da katı kuralları Duhâ Sûresi'nde noktlayıp Kur'ân-ı Kerîm'in tamamında mutedil tarzda eğitim ve öğretime yönelen, ses kullanımı ve belli ölçüde makâmât uygulama zevk ve becerisini kazandıran simalardır.⁴⁰ Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin, Hafız Osman Efendi'nin "beni o temsil eder." dediği Hilmi Ak Hocaefendi'nin talebesi, ilaveten 1946 yılından bu yana Kur'ân-ı Kerîm'i aralıksız okuyup okutuyor olması ve bu ekolu günümüze taşıması açısından önemli bir yere sahip olduğu inkar edilemez.

b- Tashîh-i Hurûf Kursları

İmam hatiplik ve Kur'ân-ı Kerîm muallimliği esnasında yaşanan pek çok hadisenin genç yaşta emekliliğe mecbur ettiği Hafız İlhan Tok, yaradılışına uygun olarak hayata devam etmek adına fahri Kur'ân-ı Kerîm muallimliği için Diyanet İşleri Başkanlığı'na müracaat eder. Olumlu cevap sonrasında Üsküdar Cennet Mahallesi Kur'ân Kursu'nda bir yıl kadar talebe okuturken arzu eden İmam Hatip ve İlahiyat öğrencilerine de ders vermeye ilaveten özel bir kuruluştaki iki yıl kadar Cuma namazı kıldırdı.⁴¹

1984 yılında, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı için video ve teyp kaset çalışmalarıyla dinleyicilerin eğitimine yönelik kıraatler yaptı. Bu faaliyetler devam ederken Üsküdar müftülüğünün teklifi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da onayı ile 10 Mayıs 1986'da eski görev yerinde (Üsküdar Yeni Camii) ikinci memuriyet hayatına başladı. O tarihlerde ülkede örtü sorunlarının başlamasıyla irad ettiği iki hutbede konu ile ilgili fikirlerini söylemesinden ötürü, cemaatin şikâyetiyle bazı medya organları bu durumdan malzeme çıkararak iftirada bulunmuş ve konu mahkemeye ta-

⁴⁰ Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 3.

⁴¹ Tok, *Hayatı ve Hatıratı*, s. 48.

şınmıştır. İlgili savunma neticesinde olumsuz bir karar çıkmasa bile dönemin devlet başkanının Çukurova Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada "cahil hocalar" deyimini kullanması, kabullenilmesi imkansız bir hususu ortaya çıkardığı için Hafız İlhan Tok Hocaefendi kendi kararıyla yeniden emekli olmak niyetiyle dilekçesini sunmuş ve ikinci memuriyet hayatı 1 Mart 1987'de sonlanmıştır.⁴²

Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ilki Haseki eğitim merkezinde 2005 tarihinde, ikincisi 3 Nisan 2006 Ankara'da Hafız İlhan Tok Hocaefendi'ye yapılan teklif beraberinde başlatılan Tahûh-i Hurûf kursları, şu an tarih itibarıyla⁴³ sekiz yıl bir aydır Ankara'da devam etmektedir. Bu kurslar, Başkanlığın bünyesinde görev yapan Kur'ân-ı Kerîm muallimleriyle⁴⁴ camii görevlileri olan imam hatip ve müezzinleri kapsamaktadır lakin Diyanet bünyesinde çalışan teşkilat elemanlarından imam hatipler, müezzinler ve Kur'ân-ı Kerîm muallimleri alınırken erkek görevlilerden Kur'ân-ı Kerîm muallimleri kursa alınmamaktadır. Dolayısıyla sınav sonrası katılabilen kursların sınavlarında birinci ve resmi esas yukarıda geçtiği gibi teşkilatta görevli olmalarıdır.

Tashîh-i Hurûf kurslarının bu günkü sistem içerisinde sadece resmi görevlilere verilmesi hususu bir tercih meselesidir. Zira gerek cami görevlileri yani cemaatle iç içe olan imam ve müezzinler ve gerekse Kur'ân-ı Kerîm faaliyetlerinde bulunan muallim ve muallimeler her an birikimlerini, bilgilerini çeşitli kesimlerdeki her cinsten ve yaştan insanlarla paylaştıkları için verdikleri bilgiler süratle toplumun her kesimine ulaşmaktadır. Dolayısıyla tercih sebebi olmaktadır.⁴⁵

Bu noktada unutulmamalıdır ki yukarıda sözü geçen eğitim kursları, hizmet kalitesi adına gerekli ise de, aslında imam hatip, müezzin ya da

⁴² Tok *Hayatı ve Hatıratı*, s. 48, 58-61.

⁴³ İlhan Tok, *Röportaj*, 05.04. 2014, 12:00.

⁴⁴ Bu kadronun isminin resmîyette "Kur'ân Kursu Öğreticisi" olduğunun bilincinde olarak Hafız İlhan Tok Hocaefendi, Kur'ân muallimi/muallimeleri kelimelerini tercih ettiği için ana metinde bu ismi kullandık.

⁴⁵ İlhan Tok, *Röportaj*, 24.02.2014, 13:10.

Kur'ân muallimi/ muallimesi olmaya namzet adaylar için, bu görevi üstlenmeden önce en az altı ay süre ile verilmiş olsa hem kurum hem bireyler hem de toplum daha az emek harcamış olurdu.⁴⁶

Her yıl gönüllülük esasına dayalı olarak müracaat edenler arasından durumları en iyi olanlar seçilmektedir. Bu seçimlerde hedeflerden ilki, durumları iyi olanları daha da iyileştirmek olmakla birlikte ikinci hedef, daha iyiler arasından bu gün itibariyle sayıları yüz bini aşmış teşkilat mensuplarını eğitebilecek nitelikte elemanlar yetiştirebilmektir.

Tashîh-i Hurûf kurslarına katılacak adayları kategorizeye etmek gerekirse öncelikle ve tercihen hafız-ı kelam olanlar bu eğitime alınmaktadır. Adı geçen adaylar çeşitli yaş gruplarında olabilirler. İlâveten ilim talebi Müslim ve Müslimeler üzerine farz olduğu için cinsiyet ayrımı yapmaksızın – zira ilim alış verişinde cinsiyet farkı söz konusu olmaz-gerekli şartları taşıyanlar kursa alınır. Bu konuda İlhan Tok Hocaefendi'nin Ankara'da 2006- 2007 eğitim yılında başlattığı Tashîh-i Hurûf kurslarında belirgin olarak cinslerin ayrımını ortadan kaldırılıp hanım ve erkek gruplara ders verdikleri görülmektedir. Ancak bayan ve erkek gruplardan kursiyerler eğitilirken karma eğitim verilmemektedir. Her grup kendi içinde hemcinsleriyle eğitime tabi tutulmaktadır. Özetlemek gerekirse hıfzı ikmal etmiş her yaştan ve cinsten grupların bu eğitimi almaları ve aktarmaları temel hedeftir. Akabinde hafız olmayanlar da bu eğitimden nasiptar olmalıdırlar. Bu şekilde, topluma her yönü ile örnek olabilecek donanımlı simalar yetiştirmek hem öğrencilerin hem de kurumun topluma karşı görevlerinden addedilmektedir.⁴⁷

i- Tashîh-i Hurûf Kursları Sınav Kriterleri

Tashîh-i Hurûf kurslarına katılmak isteyen adayları değerlendirmede sınav kriterleri şöyle sıralanabilir: İlk olarak sınav esnasında bir sahife Kur'ân-ı Kerîm metninin iki dakika ve daha az bir zamanda kurallardan taviz vermeden sağlıklı bir ağızla okunması gerekmektedir. Tashîh-i

⁴⁶ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:45.

⁴⁷ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:45.

Hurûf kurslarında altı aylık bir zaman diliminde ilk on cüz tahkik, ikinci on cüz tedvir ve üçüncü on cüz hadr olmak üzere Kur'ân- Kerîm'in tamamının ikmal edilmesi planlanmaktadır. Pratikte pek fazla mümkün olamayan bu beklenti nedeniyle hoca efendi sınavdaki performans dâhilinde bir sahifenin istenilen sürede sağlıklı bir şekilde okunmasını istemektedir. İlâveten sınav esnasında ses-seda ve benzeri unsurlar çok fazla dikkate alınmamaktadır. Çünkü kursun adı Tashîh-i Hurûf'tur. Yani olması gereken ve beklentide esas olan Kur'ân-ı Kerîm'in sağlıklı bir ağızla okunmasıdır, diğerleri teferruattır. Sınav sonrasında aynı puanda olan elemanlar arasında sayı yetersiz ise hafız olanlar tercih edilmektedir. İki de hafız değilse belirleyici unsurlarla daha sıkı yeni bir sınav yapılmaktadır.

Tashîh-i Hurûf sınavlarında yaş unsurunu açmak gerekirse Hafız İlhan Tok Hocaefendi'ye göre Kur'ân eğitiminin yaşı olmadığı için son nefese kadar devam etmelidir. Aynı esas üzere Kur'ân hizmeti de devam etmelidir. Eğitime alınacak kursiyer adına bu düşüncelerle yola çıkıldığında eğer gerekli yeterlilikler hâsıl olduysa iyi niyetle yaş unsuru dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan Kur'ân hizmetine henüz yeni başlamış ve önünde uzun yıllar olan bir görevlinin hatalarının düzeltilmesi hususu da doğru bir yaklaşımdır. Bu çerçevede adalet açısından iki grup eşit olması gerekirken hissi düşünülüğünde gençlere şans tanınması ağır basmaktadır.

ii- Tashîh-i Hurûf Kurslarının İçeriği

Tashîh-i Hurûf kursları Kur'ân-ı Kerîm eğitimi için düzenlenen kurslara verilen isimdir. Tashîh-i Hurûf veya bunun kursu denildiği zaman ise Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatinde esas olan yirmi sekiz harfi, ağızla telaffuz ve tekellüm etme zorunluluğuna binaen, dudaklardan başlayarak ağız içi taksimata göre çıkış yerlerine uygun olarak bu harfleri sağlıklı bir eğitimle tashih etmek kastedilmektedir. Aksi takdirde bu sözcük kemaliyle yerine oturmamaktadır. Tersine okunduğu zaman Tashîh-i hurûf, harfleri sağlıklı kılmak anlamına gelebilir, yani harfleri tashih etmek olabilir ki, bu yanlıştır. Çünkü harfler zaten sağlıklı olarak yerlerinde duruyorlardır,

sağlıklı olması gereken harflerin mahreçlerinin tespit olunarak en yetkili, en sağlıklı bir ağızdan alınması marifetiyle, ilgili ağızların ve mahallerin sağlığa kavuşturulmasıdır.⁴⁸ Diğer bir ifadeyle harflerin gerek sıfat-ı lazimeleri ve gerekse mahreçlerinin doğru tespit edilip seslendirilebilmesi için bu ilmi sahih bir ağızdan semî' ve müşafehe yöntemiyle elde etmiş bir üstadın telaffuzuna ve tashihine ihtiyaç vardır.

Tashîh-i Hurûf kurslarında eğitim alacak öğrencilerde öncelik sırası bulunduğu gibi müfredatta da vazgeçilmez unsurlar ve dersler bulunmaktadır. İlk olarak bu kursun olmazsa olmazı adından da belli olacağı üzere kıraat dersidir. Hafız İlhan Tok Hocaefendi kıraatin kurallarını ve mütemmim unsurları şöyle özetlemektedir: “Kıraatin kıraat olabilmesi için Allah (c.c.) hazretlerinin kendi kelamını nasıl tekellüm ve telaffuz edilmesi gerektiğini (كذلك لنثبت به فؤادك ورتلناه ترتيلا)⁴⁹ “Biz Kur'ân'la senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.” ve (ورتل القرآن ترتيلا)⁵⁰ “ve Kur'ân'ı ağır ağır oku.” beyanlarıyla açıklamaktadır. Bunu da Cibrîl-i emin vasıtasıyla murat ettiği ölçülerde Rasûlu Ekrem'in marifetiyle vahyen aktarmıştır. Rahmeten li'l-Âlemîn de sahabe-i kirama dönerek lafzını, evvelen nasıl telakkî ettilerse o incelelik, o nezaket, o kurallar çerçevesinde aktarmıştır. İşte bu çerçevede kıraatin kıraat olabilmesi için bu kurallar günümüze özellikle şifahen yani teorik değil pratik anlamda bire bir alınıp verilmek suretiyle gelmiştir.

Kıraati, günümüze kadar intikal eden haliyle, şüphesiz kılarak ve te-reddütten arındırılarak müteselsil yolla, o emaneti taşıyan ilgili hocanın, aldığı hocası kimse onun kurallarına katkıda bulunmadan muhafaza etmiş olmakla aynen aktarması kıraatin olmazsa olmazıdır. Bu yolla gelen kıraat sağlıklıdır. Hata etmemek için baştan beri gösterilen hassasiyet gösterilmeli ve bu ilmin alış verişi devam etmelidir. Bir kimse birçok araştırmalar ve gayretlerle birçok teorik bilgiler edinmiş olabilir. Birçok kim-selerden de örnek kıraatler dinlemiş olabilir. Ve fakat o kimse gerçekten

⁴⁸ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:00.

⁴⁹ el-Furkân, 25/ 32.

⁵⁰ el-Müzzemmil, 73/ 4.

mukri' olacaksa, kıraat hocası olacaksa mutlak surette bir başkasına havale edilmeden yetkili, şifahen ve müteselsilen kıraat silsilesine dâhil kişilerden, şüphe ve tereddütlerden arındırılarak kıraati ikmal etmelidir.

Tashîh-i Hurûf kurslarının kıraate ilaveten mütemmim unsurlarına gelince bunlar güzel olan bu özü ayrıca daha da zenginleştirici hususlardır. Bu alış verişler ses kullanımı marifetine göre olacağı için iletişime yarayacak kadar bir ses dahi eğitime muhtaçtır. Söz gelişi sağlıklı bir spiker olacaksınız bunun da eğitimi vardır. Makamsal bir kullanım yok fakat düzgün konuşulması gerekecektir. Kelimeler, bilinen ve bilinmeyen yabancı terimler ve tabirler ile okunan haberin yayınlanması için eğitime ihtiyaç vardır. Kur'ân-ı Kerîm de sesle icra edildiği için Kur'ân muallimi olarak sesin eğitime her halde tamamlayıcı unsur olarak ihtiyaç vardır. Dolayısıyla ses kullanımı eğitime, ihtiyaca, zamana, zemine, mekâna, şartlara göre ses kullanımı becerisi elde edilecek kadar ihtiyaç vardır. Buna ilaveten bu ses kullanımı, makamsal olarak da gerek pratik usullerle ve gerekse konservatuarda verilen eğitimle, belli başlı, özellikle cami mûsikisine uygun tarzda eğilmelidir. Okuyuşun, Kur'ân kıraatinin mutlak kurallarına sadık kalmak suretiyle mûsikî eğitimine monte edilerek kıraat edilmesi mütemmim unsurdur.”⁵¹

Tashîh-i Hurûf kurslarında verilen derslerin ana başlıklarına değinecek olursak şunlara rastlamaktayız: Kur'ân-ı Kerîm harflerinin tanımı, mahreç ve sıfatları, ince-kalın oluşlarına göre seslendirilmeleri, tecvitin tanımı, teorik kurallarının tamamının ezberlenmesi ve pratik yolla öğretilmesi. Kıraatte vakf ve ibtida ise en fazla üzerinde durulan konular arasındadır. Çünkü nefes ikmali için de olsa anlama etki edeceğinden her yerde durulamayacağı gibi ibtida da mana akışının dikkate alınmasının gerekliliğinin bilinmesi Kâri'likte önemli bir husustur.

Kursların temel eğitim bölümünde, Fem-i Muhsîn⁵² kalıplarıyla dudak talimi esaslarına dayalı olarak namaz duaları ve kısa surelerin Duhâ

⁵¹ İlhan Tok, *Röportaj*, 20.12.2013, 13:15.

⁵² İlhan Tok Hocaefendi, Fem-i Muhsîn'i şöyle tanımlamaktadır: Kur'ân-ı Kerîm kıraatini Allah Rasûlu'nden öğrenip gereği gibi okudukları konusunda O'ndan onay alan, O'nun

suresine kadar katı kalıplarla öğretilmesi yer almaktadır. Ardından istiaze ve besmeleyle kıraate başlayış usulleri öğretilmektedir.⁵³ Müjde içerikli cümle ve ayetler, Cenâb-ı Hakk'ın müşrik, kâfir, münâfık, zâlim, kâzip, fâcir, mülhîd, müfsid, fâsık ve benzerlerini hedef alan ilâhî hitapları ve yine Hz. Peygamberi (s.a.v.), müminler ve insanlara tavsiyeleri; cennet nimetlerini anlatan ayetler, karşılıklı mükâleme tarzında takdim olunan ilâhî beyanlar gibi ayetlerde sesin teberruken yükseltilmesi anlamına gelen "Ra'û's-savt" (رفع الصوت); müminleri uyaran, yasakları hatırlatan, cehennem ahvalini tasvir eden, ölüm, kabir, hesap, mîzân ve mahşerin dehşetini anlatan, müşrik ve kâfirlerin Cenâb-ı Hakk ve Peygamberlere karşı takındıkları tavırları beyan eden sözler, Hristiyan ve Yahudilerin iftiraları gibi içeriğe sahip ayetlerde sesin teberruken alçaltılması anlamında "Hafdu's-savt" (خفض الصوت)⁵⁴ kurallarının pratikle gösterilmesi, temel eğitim sonrasındaki aşamalardır.

Kıraatte ayet ve kelimatın manaya uygun tarzda yorumlanması, ses-te ahenk ve uygun makamın kullanılması, edatların mana odaklı abartısız vurguları, kıraatte kelime bütünlüğünün korunması diğer önemli hususlardır. On ana makamda en az yirmi tane tasavvufî eserin usûl vurarak meşki; Nim Sofyan, Semâi, Sofyan, Devrihindi, Düyek usullerinin öğretimi, ses basamakları ve aralıkların öğretimi, çeşitli konuları muhtevî otuz kadar 'aşr'ın⁵⁵ kurallara uygun tarzda makâmât uygulamalı ve istenilen perdede bırakılacak tarzda sunulması bu eğitimin içerikleri arasındadır.⁵⁶

yaşadığı zaman dilim içerisinde ve kendi hayatları boyunca da en üst düzeyde Kur'ân-ı Kerîm muallimliği yapan "Zevat-ı Kirâm"ın sahip buldukları Kur'ân-ı Kerîm'i kıraat ağzıdır ki mütevatiren ve müteselsilen günümüze intikal ettirilip korunan, erbabından alınıp taviz verilmeden muhafaza olunan müstesnâ Kur'ân-ı Kerîm kıraat ağzıdır. Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 10.

⁵³ Doğru uygulama örnekleri için bkz. Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 34.

⁵⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de sesin alçaltılacağı ayetlerin sure ismi ve sayfa numarası ile ilgili örnek tablo için bkz. Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 80.

⁵⁵ İftar ve sahur vakitlerinde televizyon, radyo ya da farklı davetlerde ilaveten kandil gecelerinde okunması uygun olan 'aşır örnekleri ve özellikle camilerde vakitlere göre namazlardan sonra okunacak mihrabiyelerin sure, ayet ve sayfa numaraları için bkz. Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 39, 40, 41.

⁵⁶ Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 5, 6.

Lakin mûsikî çalışmaları esnasında Kur'ân-ı Kerîm kıraatinin kurallarla sınırlığına ilaveten ses kullanımı ve makam uygulamalarının kıraatin emrinde olduğu unutulmamalıdır. Diğer bir ifadeyle Kur'ân-ı Kerîm kıraatine uygulanacak mûsikî cami mûsikîsine dayalı olmalı ve bunun hocası da Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde üst düzey uzman olmalıdır. Dahası Hafız İlhan Tok Hocaefendi bu eğitimden sağlıklı sonuçların alınabilmesi için "Tashîh-i Hurûf I" eğitiminde sınıfların 15'er, "Tashîh-i Hurûf II" de ise 10'ar kişilik olmaları gerektiğini bildirmektedir.⁵⁷

Tahîh-i Hurûf kurslarında verilen eğitim detaylarında koordinatör hoca efendiye göre bir takım değişiklikler olabilmektedir. Bunun temel sebebi yukarıda geçtiği gibi ilgili hoca efendinin hocasından aldığı emneti, katkıda bulunmadan aktarma gayretidir. Buradan hareketle Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin yürüttüğü Tashîh-i Hurûf kurslarında öğretilen bazı özel noktalara temas etmek yerinde olacaktır. İlk olarak "damme üstü damme" kuralını sayabiliriz. Damme üstü damme kuralı üç şekilde zuhur eder. Bunlar; kelime sonundaki harfin harekesi damme olup ondan sonra gelen kelimenin başındaki harf damme hareke ile başladığında; makabli damme olan sakın harf kelime sonunda bulunur ve sonraki kelime "vav" (و) harfi ile başladığında ve son olarak kelimenin sonundaki hareke damme ve sonraki kelime "vav" (و) harfi ile başladığında oluşmaktadır. Örnek olarak (دِينَكُمْ وَلِي دِينَ)⁵⁸ ayeti gösterilebilir. Pratik yapılışı ise damme hareke ya da makabli damme olan sakın harfin okunuşu için öne alınmış dudakları, bir sonraki kelimeyi, geçen kelimedenden ayırmak ve hafif vurgu yapmak için dudaklara refleks kazandırmak suretiyle biraz daha ileri ve öne iterek ses tonunda farklılık yapmak şeklindedir.

Bunun dışında medd-i lîn ile sonlanan vakıflarda lîn harfinde okuyuş usulüne göre lîn harfi ispat edildikten sonra son harfte dudakların konumu kendi harekesi üzerinden olacaktır. Örneğin "nevmun" (نَوْمٌ) kelimesinde vakıf yapılacaksa "mîm" (م) harfinin ispatında dudaklar geri alınmayacaktır. Çünkü "mîm" (م) harfi damme harekelidir. Lakin "es-sev-

⁵⁷ Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 6, 7.

⁵⁸ *Kafirûn*, 109/6.

i" (السُّوْءِ) kelimesi üzerinde vakıf yapılırsa "vâv" (و) harfi usule uygun uzama ile ispat olunduktan sonra "hemze" (ء)nin ispatında dudaklar doğal konumuna çekilecektir. Çünkü "hemze" (ء) kesra harekelidir.⁵⁹ Buna karşın üzerinde nefes ikmalı yapılabilecek kelimelerin neler olduğu, aynı cinsten harflerin birincisinin kelime sonunda diğerinin de hemen peşi sıra gelen kelimenin başında olması durumunda abartısız vurguyla birbirinden ayrılması, kıraatte kelime bütünlüğünü koruma gibi hususlar Tashîh-i Hurûf kurslarının kısmen ortak kazanımları sayılabilir.⁶⁰

Hafız İlhan Tok Hocaefendi Kur'ân eğitiminde disiplini –buna aşağıda değinilecektir- olmazsa olmaz görmektedir. Lakin bunun kazanımı ise belli bir süreç dâhilinde devam eden eğitime ve söz konusu eğitimi verebilen usta ellere denk gelmededir. Hocaefendi ilmi alış veriş ve Kur'ân eğitiminde yeterince donanımlı ilaveten sözü ve özü bir hocalara rastlamak insan için paha biçilemez bir lütuf olduğunu düşünmektedir.⁶¹ Kur'ân-ı Kerîm eğitiminde disiplin kuralına gelince detaylarında fazlaca husus bulunmaktaysa da burada biz bir kısmını sıralayabileceğiz.⁶² Öncelikle belirtmelidir ki bundan kasıt Kur'ân eğitiminde belli bir usul, ritim ve yöntemdir. Diğer bir deyişle Kur'ân-ı Kerîm okumada kişinin kendi inisiyatifi değil belli kuralların taviz verilemez bir şekilde geçerliliğine riayet önemlidir. Örneğin Kur'ân-ı Kerîm okuyucusu medd-i muttasılı ilk okuyuşta dört elif, diğerlerinde üç elif uzatamaz. Okunuş usulüne göre kaç elif gerekiyorsa o kadar uzatılmalı ve bütün okuyuş boyunca tutarlı-

⁵⁹ Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 32; bunların dışındaki farlılıklar için bkz. Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 32 vd.

⁶⁰ Tok *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 33.

⁶¹ Kur'ân-ı Kerîm eğitiminde usta bir kariden ders alınmasına ek olarak yaşantıda Kur'ân-ı Kerîm'in yansıtılması için eğitim alan adaylara cemaatle ilişkileri konusunda Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin çok değerli tavsiyeleri bulunmaktadır. Bunlardan bir kaçını burada sıralamak yerinde olacaktır: Son çare dışında cemaate borçlanılmaması; cemaat fertleriyle kahvehane ve benzeri yerlerde gereksiz ve sık oturulmaması, bir şey içilmişse ödemelerin bizzat yapılması; cemaat içerisinde ticaretle ilgilenenler varsa iş yerlerinde fazla oturulmaması ve özellikle para kasalarına yaklaşılmaması; cemaat fertlerinden bazıların bir çayını dahi içmede çok titiz davranılması; cemaat fertlerine iş yaptırılmaması; ailecek görüşülecek kişilerin özenle seçilmesi. Daha geniş bilgi için bkz: Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, s. 48.

⁶² Geniş bilgi için bkz. Tok, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashîh-i Hurûf, Ezan, Kamet*, ss. 42-46.

lık bozulmamalıdır. Aynı kural medd-i munfasıl ve diğer bütün medlere ilaveten ihfâ, idğam-ı meal ğunne, misleyn meal ğunne ve diğer tutulması gereken her tecvit kuralı için geçerlidir. Öte yandan okuyuşta bir harfin telaffuz hakkı denilebilecek okuma süresi diğer harflerden farklı olmamalıdır. Her harfin seslendirilme zaman dilimi birbirine eşit olmalıdır. Oluğça ciddi bir eğitim ve çalışma sonrasında yerleşebilecek bu disiplin kişinin kariliğinin ustalığının ölçülerinden sayılabilecek bir husustur.⁶³

Ankara'da dokuz yıldır doğrudan Tashîh-i Hurûf kurslarının koordinatörlüğünü yapan İlhan Tok Hocaefendi kendi tecrübelerine dayanarak sözü geçen disiplinin kazanılabilmesi için bu kursların büyük bir fırsat olduğunu belirtmektedir. Çünkü cami görevlisi de olsa Kur'ân-ı Kerîm muallimi/ muallimesi de olsa bu fırsat değerlendirilerek Kur'ân-ı Kerîm'in tamamının ikmal edilmesi/ettirilmesi, vacip derecesinde elzemdir. Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını yetiştirebilmek için -ki bu çok önemlidir, bir kısmı ikmal edilmesi bir kısmı bırakılması kabul edilemez- ilk üç ayda ciddi bir titizlikle temel eğitim verilmelidir. Söz konusu hedefin gerçekleştirilmesi için asgari altı aylık bir kursun düzenlenmesi ve sınıf mevcudunun on kişiyi geçmemesi gerekmektedir. Koordinatörün yanında bu işe muktedir muallim ve muallimelerin nezaretinde, başkalarına ihale etmeden sınıflardaki öğrenciler tek tek dinlenmeli ve Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı yetkili öğreticiden onay almalıdır. Hocaefendi bu eğitimin kesintiye uğramadan dokuz aya tamamlanması konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'na teklif götürmektedir.⁶⁴

İlhan Tok Hocaefendi Tashîh-i Hurûf kurslarını ve Kur'ân-ı Kerîm eğitimini son derece önemsemektedir. Hatta Diyanet İşleri Başkanlığı ve bağlı müftülüklerin bu durum için var olduklarını düşünerek adı geçen kurumların kapılarına "Kur'ân-ı 'Azimu'l-Burhân var olduğu için bu kurum vardır." ibaresinin asılması gerektiğini düşünmektedir. Varlık sebepleri Kur'ân ise her gün su, hava ve yemek gibi bu teneffüs edilmelidir. Bu zaviyeden bakıldığında kısmen yol alındığı lakin işin muhtevası-

⁶³ *Tashîh-i Hurûf II (Tedvîr) Ders Notları*, Ankara, 2008-2009 Dönemi.

⁶⁴ İlhan Tok, *Röportaj*, 12.20.2013, 13:10.

nın derinliğine nispeten daha besmelesi çekilmemiş pek çok unsurun bulunduğu görülmektedir.⁶⁵

5- Tasavvûfi ve Edebî Kişiliği

Tasavvûfu, kişilerin, sözlük anlamı ve bir takım kalıplarla farklı şekillerde tanımladıklarını belirten Hocaefendi kendi tanımını şöyle özetlemektedir: “Bendenize göre tasavvûf, içe dönük bir âlemdir; her işin özüne dönük tefekkür, özüne dönük tahayyül, özüne dönük amel ve muamelelerdir. Yani misal olarak ceviz, dalında yeşil kabuklu durduğu halde bakıldığı zaman sorarsanız cevizdir. Zamanı gelir kabuğunu atar bir sert cisim çıkar içinden -ya kendi düşer soyulur ya da birisi çıkarır- bakıldığı zaman nedir? Bu da cevizdir. Kırıp kabuktan arındırınız, nedir bu? Cevizdir. Taze ise onun bir zarı vardır o acımsıdır, o zardan soyarsınız, ona bakarsınız, nedir bu? Cevizdir. Bakınız hepsi ceviz dalında bulunan da ceviz, safhaları itibari ile de ceviz. Tasavvûfu ben, işte bu şekilde derece derece zevk ediyorum. Ne kadar içerû fikriniz, işiniz, safiyetiniz, ameliniz varsa tasavvufta o kadar zevk sahibisinizdir. Mübarek olsun derim. Böyle anlıyorum.”⁶⁶

Kendisinin tasavvûfa intisabının, Kur'ân-ı Kerîm'e hürmeten gördüğü bir rüyayı nakletmek istediği Bolu'lu müteveffâ merhûm, Meşâiyi Kirâm'dan Hacı Muhyittin Efendi'yle⁶⁷ karşılaşma esnasında olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte Hacı Muhyittin Efendi tarafından “seni evlad-ı manevî olarak kabul ettik.” iltifatına mazhar olmuştur.

İlhan Tok Hocaefendi, tasavvuf ve kemalet yolunda tefekkurat ve tezakkurat ile ilgili kişinin kendisine sunulan ilahî lütuflara ilaveten mümkün mertebe her daim kâmil insanlarla beraber olma konusunda arayışta olması gerektiğini hatırlatmakla birlikte kişinin vaktini boşa geçirmemesi, ilmiyle ahlakının bütünlük arz etmesi, zamanını çok değerli vasıtalarla her an hemhal olmak üzere geçirmesi hususlarını mütemmim unsurlar

⁶⁵ İlhan Tok, *Röportaj*, 05.04.2014, 12:40.

⁶⁶ İlhan Tok, *Röportaj*, 04.05.2014, 12:35.

⁶⁷ Kabr-i saadetleri Bolu Hayrettîn Tokadî Hazîresi'ndedir.

olarak zikretmektedir. Aslında bu gidişat içerisinde bulunulan her mertebenin daha özüne nispetle aslında ne kadar sığ olduğu da görülebilecektir.⁶⁸

Edebî kişiliğine gelince Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin çok küçük yaşta itibaren sanat ve edebiyata olan tutkusu annesi, babası ve babaannesini çocuk yaşta kaybetmiş olmasından ötürü o yaşlarda gelişmeye imkan bulamamıştır. Lakin görev yıllarında karşılaştığı büyük bestekâr Tahir Karagöz sayesinde öğrendikleri ve meşikleri, şu anki eserlerinin vücut bulmasında ilham kaynağı olmuştur. Üstatları Tahir Karagöz hayatta iken kendisinin edep anlayışı çerçevesinde eser vermeyen hocaefendi 1985 yılından itibaren tasavvûfî ve güncel 75 şiir, 154 güfte, 21 na't, münacat ve kasîde tarzındaki eserlerini zaptederek 1993- 1994 yıllarında da beste yapmaya başlamıştır.⁶⁹

Hafız İlhan Tok Hocaefendi bu eserlerini bir kitapta toplamıştır. Adı geçen kitapta notaya dökülerek sunulan 62 beste olduğu gibi sadece bestelendiği belirtilerek metni verilmiş 56 ve bestelenebilir 36 güfte bulunmaktadır. Kullanılan makamlar arasında Rast, Hicâz, Hüz zam, Hüseyni, Uşşak, Sabâ, Bestenigâr, Zâvil, Kürdi'li-Hicâzkâr, Beyâtî, Mâhûr, Karcigâr, Nihavend, Muhayyer Kürdî ve Muhayyer makamları yer almaktadır.⁷⁰ Hafız İlhan Tok Hocaefendi kendi güftelerinin yanında M. Necati Bursalı gibi bazı yazarların güftelerini de bestelemiştir.⁷¹

⁶⁸ İlhan Tok, *Röportaj*, 04.05. 2014, 12:51.

⁶⁹ İlhan Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, yy., Ankara, 2012, s. 7.

⁷⁰ Kitapta yer alan bestelenmiş güftelerin dağılımı şu şekildedir: Makamı: Rast, usulü: sofyan 8; makamı: Hicaz, usulü: sofyan 5; makamı: Hüseyinî, usulü: sofyan ve düyek 12; makamı: Hüz zam, usulü: sofyan, düyek ve devrihindi 12; makamı: Uşşak, usulü: sofyan, devrihindi 7; makamı Sabâ, usulü: sofyan, devrihindi 5; makamı Bestenigâr, usulü: sofyan 1; makamı: Zâvil, usulü: sofyan 1; makamı: Kürdi'li-Hicâzkâr, usulü: sofyan 2; makamı: Beyâtî, usulü: sofyan 1; makamı: Mâhûr, usulü: sofyan 1; makamı: Karcigâr, usulü: sofyan 1; makamı: Nihâvend, usulü: sofyan 1; makamı: Muhayyer Kürdî, usulü: sofyan 1; makamı: Muhayyer, usulü: sofyan 1 güfte bestelenmiş ve notaya dökülmüştür. Bunun yanında Rast makamında 5, Hicâz makamında 6, Hüz zam makamında 11, Uşşak makamında 9, Hüseyinî makamında 10, Bestenigâr makamında 1, Sabâ makamında 5, Zâvil makamında 1, Kürdi'li-Hicâzkâr makamında 2, Beyâtî makamında 1, Mâhûr makamında 1, Karcigâr makamında 1, Nihâvend makamında 1, Muhayyer Kürdî ma-

Hocaefendi şiir tarzındaki kendi eserlerinin hatırı sayılır bir bölümünü, çocuk yaşta annesini kaybettiği için onun hasretiyle çok değerli annesine ayırmıştır:

Esen yellerde hep sen/ sensin beni süsleyen
Gül bahçesidir sinen/ yaslanayım mı annem!
Yüzün benziyor ay'a/ bakarım doya doya,
Yaptığın her duaya/ beni iliştir annem!⁷²

Ve yine bir başka eserlerinde anne özlemlerini dile getirmektedirler:

Hasretinle yanar sinem
Pınar olmuş akar giryem
Nasıl geçer, dinmez elem
Çok özledim seni annem.⁷³

İlhan Tok Hocaefendi şiirlerinde pek çok konuya değinmektedirler. Vazgeçilmez İstanbul temasının yanında mihraplar, ezanla savaşımlar, müezzinler, vefa ve nezaket, hameletü'-Kur'ân, Hakka âşık olanlar, kandil geceleri gibi başlıklar ilgili muhteva hakkında bilgiler vermektedir.⁷⁴

111
OMÜİFD

Edep ve ahlak konusunda tavsiye ve tecrübe aktarımı denilebilecek eserlerinde ise veciz, hak ve hikmetli sözler, edep hazinesinden incilere muhtevî çalışmalar yer almaktadır. Prensip olarak her zaman gerektiği kadar kelime kullanarak cümle kurmasına ek olarak sorulan sorulara cevabı da sorunun muhtevası kadardır. İlhan Tok Hocaefendi'nin kaleminden dökülenler, aslında kendi hayatının, yaşantısının, fikirlerinin aynasıydı: "Kişiyi itibarlı kılan, onun devamını sağlayan husus, durduğu çizginin doğruluğu ve duracağı yeri bilmesidir."⁷⁵ "İlmin değeri muallim olunca bilinir."⁷⁶ "Besmelesiz ekim, bereketsiz ürün verir." "Kur'ân'ın

---

mında 1, Muhayyer makamında 1 güftenin bestelendiği belirtilmiş lakin notaya dökülmüş halleri kitapta bulunmamaktadır.

⁷¹ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 245.

⁷² Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 227.

⁷³ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 247.

⁷⁴ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 239, 249, 297, 308, 318, 319.

⁷⁵ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 12.

⁷⁶ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 13.

yumuşatamadığını, cehennem ateşi eritir.”⁷⁷ “İyilik ekimse, ürünü mutluluktur.”⁷⁸ “Kişileri değil, zararlı işleri hedef al.”⁷⁹ “Söz vardır, Hakk’a döndürür; söz vardır, ocak söndürür.”⁸⁰ Bu özlü sözler bir araya toplandığında mini bir kitapçık olabilecek kadar fazladır.

6- Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin Kur'ân-Mûsikî İlişkisine Yaklaşımı

Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin, Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından ilk okunuşu ve bunun Kur'ân- mûsikî ilişkisine kaynak olmasını ve Kur'ân- mûsikî ilişkisine dair kendi değerlendirmelerini konunun hassasiyeti açısından zarar vermemek adına bizzat kendi anlatımıyla verdik. “Efendimiz (s.a.v.), sahabeyi kirama Kur'ân-ı Kerîm'i tertîl üzere okurlardı. Allah-u a'lem çok fazla erezyona uğramadan, şu okuduğumuz şekliyle çok sağlıklı bir şekilde bu günlere geldiğine inanıyoruz. Binaaleyh Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî bir beste formunda nazil olduğuna inanıyoruz. Tertîl üzere okuyuşu inceleyelim; Kur'ân-ı Kerîm'in iniş, okunuş ve devamındaki sürece baktığımızda çıkan sonucu ben böyle görüyorum: Allah'ın kalamından daha nazik, daha latif daha güzel bir söz olabilir mi? Olamayacağına göre Cenâb-ı Hakk'ın en güzel eseri olarak bizler, buna ne kadar yaklaşabilirsek; en güzel halimizle en güzel kelamı bir araya ne kadar getirebilirsek o ölçüde eşsiz mûsikî ortaya çıkacaktır. Bizim de tatmaya, tattırmaya çalıştığımız budur.”⁸¹

“Kur'ân-ı Kerîm öğretim yöntemlerinde, Kur'ân-ı Kerîm'deki metotlar kitabileşmemiş, şifahi olarak devam etmiş, bu şekil alış verişle gelmiş ve ilerlemiştir. Daha sonra belli ve elverdiği ölçüde bilgiler kitaba dökülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm ritimdir. Bizim en çok zahmet çektiğimiz konu harfi med üçtür: vav, ya, elif. Bunlar uzun, zıddı ise kasırdır. Yani ritimde uzun ve kısa vardır. Hal böyle olunca ben, mûsikî ile işgal etmeye başlayınca otuz yıl önce Kur'ân-ı Kerîm'in bu tecvit değerlerinin kolay bir anlatımı olmaz mı diye düşündüm.

⁷⁷ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 15.

⁷⁸ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 23.

⁷⁹ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 28.

⁸⁰ Tok, *Kur'ân'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, s. 37.

⁸¹ İlhan Tok, *Röportaj*, 04.05. 2014, 12:55.

Araştırmalarımızda, mûsikî de kullanılan enstrümanlar yani elips, sıfır gibi dört vuruş gördüğümüz zaman dört vuruşu içine alan bir dörtlük notanın dört elif miktarı olduğunu fark ettik. İki içi boş kuyruklu bir ikiliğin de iki vuruş, eşittir iki elif miktarı olduğunu fark ettim. Bir dörtlük dolu baş tarafı bir kuyruklunun da bir vuruş ve bir elif miktarı olduğunu, ona bir kuyruk taktığınız zaman sekizlik yani yarım elif miktarı olduğunu, iki kuyruk taktığınız zaman on altılık olduğunu, üç takarsanız otuz iki olduğunu, dört katarsanız altmış dört olduğunu fark ettim. Bana göre bu ölçüler tam tutuyordu. Bizdeki bir elif, iki elif miktarı, dört elif miktarı uzatmalar bu bir dörtlük, iki dörtlük notalara denk geliyordu. Fakat tecvitte yarım elif yok, tecvitte bir bölü dört elif yok, tecvitte bir bölü sekiz elif yok, lakin okurken sürate bindiği zaman telaffuz haklarında bunları yapıyoruz. Yarım elif deyimi literatürde olmasa bile uygulamada olduğu için yeni bir şey uydurulmuş olmaz. Okuyuş süratine göre her kelimenin bir telaffuz hakkı vardır ve bunun da bir ölçüsü vardır. Hızlı okuyuş yani hadırda her telaffuz hakkı bir bölü sekizdir yani otuz ikilik notaya eşittir. Orta okuyuş yani tedvirde her telaffuz hakkı on altılıktır, bir bölü dört elife eşittir. En yavaş okuyuş yani tahkîkte her telaffuz hakkı bir bölü iki sekizlik notaya eşittir. İşte bu en zor olan şeydir. Tecvit ritimidir. Medd-i tabî'î, medd-i munfasıl, medd-i muttasıl, medd-i lazım, medd-i arız, medd-i lînin ölçülerini verir. Ve ihfadan başlayarak diğer tecvit kurallarında uygulanan tutma ölçülerini verir. Cezerî hazretlerinin bu ölçüleri söylememiş olması ölçülerin olmadığını göstermez. Biz onun yazımlarından anlıyoruz ki çok geniş düşünen bir insandı, bu gün yaşasaydı bu tespitlerde de bulunur ve mutlaka bu güne göre bir şey söylerdi, kendi zamanına göre en iyisini söylemiş zaten.”⁸²

“Örnek olarak “ulâike” kelimesini ele alırsak “u” harfinin altına bir sekizlik, “lâ” kelimesinin altına “sıfır” işareti, “i” hecesinin altına bir sekizlik, yine “k” hecesinin altına bir sekizlik nota konulur. Nota bilen kişi Kur’ân bilmeseydi bile ritim açısından kelimeyi hecelerinin sırası ile “re”, “reeeeeeee”, “re”, “re” seslendirmeleriyle okuyacaktır. Kâinat bir araya

⁸² İlhan Tok, *Röportaj*, 04.05. 2014, 12:56 vd.

gelse bu ritmi bozamaz; çünkü bu durum tecvide eşittir. Notaya agah kim olursa olsun, Müslim, gayri Müslim bu kelimeyi hangi dille yazılırsa yazılsın böyle okuyacaktır. Formül çe-ye 1 dir. Yani çeyrek elif, yarım elif, bir elif üzerine kurulmuştur. En az iki yüz elli bin hece var Kur'ân-ı Kerîm'de ve her hece tahkîk, tedvîr ve hadr olarak ayrı ayrı ritmik bir tecvit kuralıdır. Bu durumun Kur'ân-ı Kerîm'i bestelemekle alakası yoktur, Kur'ân zaten ritimdir ve doğru okunması için hecelerinin altına bu değerler konulabilir. Eğer bu hususun bilimselliği konusunda şüphe edilirse konservatuar hocalarından hiç Kur'ân bilmeyen ilim adamları ile bir ortam sağlanıp yetkin Kâriilerin huzurunda onlardan sadece nota değerleriyle Kur'ân sözcüklerinin her hangi birisinin okunması istenirse durum kolayca ispatlanabilir.⁸³ Hafız İlhan Tok Hocaefendi, Türkçe yazılan Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin heceleri üzerine konulan ve 'tecvid'e eşit 'nota' değerleriyle okunmasına imkân sağlayan bilimsel çalışmalarını yetkili kişiler tarafından onaylanması için 2001 yılında bir dilekçe ile TRT nota uzmanlarından oluşan inceleme kuruluna sunmuştur. Kurul tarafından incelenen sunum ve değerler 'Bilimsel' olarak kabul edilmiştir.⁸⁴ Buradaki iddianın hurufata, meharic ve sıfat-ı lazimelere tam riayet hususunda değil; tahkîk, tedvîr ve hadr usullerince okuyuş esaslarının ritim açısından kemaliyeti konusunda olduğu unutulmamalıdır.

İlhan Tok Hocaefendi'nin bu yaklaşımının tam olarak anlaşılabilmesi için örnek bir sûrenin buraya konulmasını uygun gördük. Aşağıda yer alacak Fâtiha Sûresi ve Besmele örneğinin net bir şekilde anlaşılması için kullanım kılavuzu ile ilgili bilgileri burada sıralayacağız. Besmeleden itibaren her hecenin üzerinde bazı değerler bulunmaktadır ve bunlar okuyuş reçeteleridir. Örneğin bismelenin ilk hecesi olan "Bis" hecesinin üzerinde "y" harfi ve "1" rakamı bulunmaktadır. Açıklamak gerekirse, "y" harfi orta okuyuşta sekizlik notaya karşılık gelirken "1" rakamı ağır okuyuşta bir dördlük notaya eşittir. Hecelerin altında ise harfin seslendirilmesinde ince, kalın, peltek oluşları ve yakın seslerde harfin asılları ve-

⁸³ İlhan Tok, *Röportaj*, 04.05. 2014, 13: 12.

⁸⁴ Söz konusu inceleme kurulu üyeleri ve sonuç belgesi için bkz. EK-2.

rilmektedir. Aralardaki virgüller bir kelimenin bitip diğer kelimenin başladığını ifade etmektedir. Med üzere okunan bir kelimeye örnek vermek gerekirse Fâtiha Sûresinin sonunda yer alan “da” (ضا) hecesi sonrasında bulunan sükûn-u lazım sebebiyle medd-i lâzım üzere okunacaktır. Dolayısıyla hecenin üzerinde bulunan ağır okuyuşta “4” rakamı 4 dörtlük notayı ve orta hızda yer alan “2” rakamı 2 dörtlük notayı ifade etmektedir.⁸⁵ Bu ifadelerin örnek tablosu aşağıda verilmektedir.

7- Eserleri ve “İ’râbu’l-Kur’ân Işığında Tilâvet” Çalışmaları

İ’râbu’l-Kur’ân Işığında Tilâvet başlığı altında inceleyeceğimiz bu eser,

	Cüz 1	Sûre 1	Fâtiha Sûresi
	FÂTİHA SÛRESİ		
	Mekke-i Mükerrerme’de nâzil olmuştur.		
	7 Âyettir.		
Ağır	1	1	1
Orta hız	y	y	y
Âyetler →	Bis mil la hir rah ma nir ra huy m [1]		
	i	k	c
	n	h	a
	c	l	a
	e	n	n
Ağır	1	1	1
Orta hız	y	y	y
Âyetler →	El ham dü, lil la hi, rab bil, a le mi n [2] Er rah ma nir, ra huy m [3]		
	c	i	k
	b	n	a
	a	y	h
	e	n	a
Ağır	1	1	1
Orta hız	y	y	y
Âyetler →	Ma li ki, yev mid di n [4] İy ya ke, na’ bü dü, ve iy ya ke, nes te ry n [5]		
	j	ç	j
	v	a	v
	a	y	a
	v	n	v
Ağır	1	1	1
Orta hız	y	y	y
Âyetler →	İh di nes si ra tal, müs te kıy m [6] Si ra tal le zi ne, en am te, a ley him,		
	s	s	a
	a	t	t
	d	n	p
	e	a	e
	f	a	e
	d	e	y
			n
			e
			k
Ağır	1	1	1
Orta hız	y	y	y
Âyetler →	ğay ril, meğ du bi, a ley him, ve led da ll li n [7]		
	ç	ç	ç
	g	g	a
	a	s	v
	y	a	d
	n	y	d
	n	n	n

⁸⁵ İlhan Tok, *İslâm Tarihinde Bir İlk, Formül Ç-Y-1*, Dumat Baskı, Ankara, 2004, s. 6.

pek çok hususların giriş bölümünde isimleri ve açıklamaları bulunmaktadır. Böylece metin içerisinde yeri geldikçe kendilerine dikkat çekilecek olan bu veriler önceden açıklanmaktadır.

Eserde, yukarıda adı geçen unsurlar ayete denk gelecek şekilde metin yan tarafına düşülerek şu şekilde açıklanmaktadır: Muttasıl zamirler (ilgili ayetteki örneği verilerek) kelimelere bitişik zamirlerdir ve kelime sonu olduğu için onlara vurgu yapılamaz. Munfasıl zamirler (yine ilgili ayetteki örneği verilerek) kelimelere bitişik olmayan zamirlerdir ve hafif vurguyla ses tonlaması yapılır. İsm-i mevsullerde “ma” edatı dışındakilere ve ism-i işaretlere (ayetteki örneği gösterilerek) hafif vurgu yapılabileceğine dikkat çekilirken nafiye, cezm eden, istifham ve te’kid edatlarında (ayetteki örnekleri belirtilerek) belirgin vurgular yapılacağı hatırlatılmaktadır.⁸⁸

Kur’ân tilâvetinde önemli bir yeri olan ve tilâvetin anlamına göre sesi yükseltmek ve alçaltmak manalarına gelen Raf’i Savt ve Hafd-i Savt uygulamaları metin içerisinde işaretlerle gösterilmektedir. Yukarıdaki bölümlerde detaylıca geçtiği üzere, müjdeleyici ayetlerde sesin yükseltilmesinin başlangıcına işaret olarak yukarıyı gösteren kırmızı üçgen (▲) ayetlerin alt kısmında verilmektedir. Yukarıyı gösteren mavi üçgen (▲) Raf’i Savt’ın bittiğini bildirmektedir. Üzüntüye sebep olacak manalarda ise sesin alçaltılmasının başlangıç uyarısı için ayetlerin alt kısmında aşağıyı gösteren kırmızı üçgen (▼) kullanılırken yine ayetlerin alt kısmında aşağıyı gösteren mavi üçgen (▼) Hafd-i Savt’ın bittiğine işaret etmektedir. Bunun yanında dua ayetlerinde mutedil ve yalvarış içeren bir sesin kullanılacağı hatırlatılan diğer hususlardandır.⁸⁹

Sonuç

Bir sadâ ki Kur’ân, Allah’ın sesi,
O’na uyanın, O’dur son nefesi,
Sermâyem, ümîdim O’nun sevgisi,
Hakk’a kulum ve Kur’ân’ın kölesi
Hafız İlhan Tok

⁸⁸ İlhan Tok, Mustafa Hakkı Özer ve Komisyon, *İ’râbu’l-Kur’ân Işığında Tilâvet*, s. 5, 6.

⁸⁹ İlhan Tok Mustafa Hakkı Özer ve Komisyon, *İ’râbu’l-Kur’ân Işığında Tilâvet*, s. 12.

Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin Kur'an-ı Kerim'e adanmış hayatı çok küçük yaşlarda bu seyir üzerine kurulmuştur: 1944 yılında anne ve babasının kaybından hemen bir yıl sonra 1945 yılında sağlıklı bir ağızla Kur'an-ı Kerim'le tanışıklığı başlayan Hafız İlhan Tok Hocaefendi, öğrendiği her bir bölümü hemen öğretmek suretiyle henüz yedi yaşlarında iken aynı anda Kur'an öğretmeye de başlamıştır.

1956 yılının ortalarında İstanbul Üsküdar'da resmen göreve başlaması ile resmen yürüttüğü Kur'an eğitimini 2014 yılının ortalarına kadar devam ettirme fırsatıyla resmen elli sekiz yıl; gayri resmi olarak yetmiş yıl bir fiil Kur'an kıraati ile bir neslin yetişmesine imza atmış ve sayısız öğrencinin yetişmesine Cenab-ı Hak kendisini vesile kılmıştır. Söz konusu öğrencilerin en az yüzde kırkının hanımefendi muallimeler olduğu dikkate alınırsa Hafız İlhan Tok Hocaefendi'nin uzun yıllar ihmal edilmiş bir kesim için ne büyük bir lütuf olduğu ortaya çıkacaktır. Buradan hareketle resmi görev yılları, yayıncılık hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile paralel olarak radyo ve televizyonla temasları, Tashih-i Huruf kursları sürecinde, ömrünün Kur'an-ı Kerim hizmetinde geçmesi ve hala devam etmesi açısından bir şükür ifadesi olarak kendisini "Kur'an'ın kölesi" olarak tanımlamaktadır.

118

OMÜİFD

Kaynakça

- Aktepe, Münir, "Ahmed (III)", *DİA*, İstanbul 1989.
 Bostan, M. Hanefi, "Üsküdar", *DİA*, İstanbul 2012.
 Eyice, Semavi, "Ahî Şerafeddin Camii", *DİA*, İstanbul 1988.
 Karakaya, Enis, "Üsküdar", *DİA*, İstanbul 2012.
 Orman, İsmail, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DİA*, İstanbul 2005.
 Ropörtaj: İlhan Tok, 20.12.2013.
 _____, İlhan Tok, 04.05.2014.
 Sarıdikmen, Gül, "Üsküdar'da Bulgurlu Mescidi: Bulgurlu Bayrampaşa Camii ve Bulgurlu Mescid Camii", *XVII. Ortaçağ-Türk Kazaları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, 2-5 Ekim 2013, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.
 Tanmam, M. Baha, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, İstanbul 1991.
Tashih-i Huruf II Ders Notları, Ankara, 2008- 2009 Dönemi.
 Tayla, Hüsrev, "Kocatepe Camii", *DİA*, Ankara 2002.
 Tok, İlhan, *İlhan Tok (Hayatı ve Hatıratı)*, Tok Sesli Yayınları, İstanbul 1987.
 _____, *İslâm Tarihinde Bir İlk, Formül Ç-Y-1*, Dumat Baskı, Ankara, 2004.
 _____, *Kur'an'ın Kölesi Hafız İlhan Tok*, yy., Ankara, 2012.

_____, *Kur'ân-ı Kerîm, Tashih-i Hurûf, Ezan, Kamet ve Salâ Notları*, Ankara, 2009.
Tok, İlhan, Mustafa Hakkı ÖZER, Komisyon, *İ'râbu'l-Kur'ân Işığında Kur'ân Tilâveti*,
yy., Ankara 2011.

EK-1

T. C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
KUR'ÂN-I KERİM İHTİSAS KURSU BİTİRME BELGESİ
İLHAN TOK'A

*Diyamet İşleri Başkanlığı tarafından 27. HAZİRAN 1963 - 5 MART 1970 tarihleri arasında açılan Kur'ân-ı Kerîm İhtisas Kursunda Ağere dersinde gösterdiği başarıdan dolayı bu belge verilmiştir.
(Hafız Derecesi P. İvi ; Tashih-i Kuruf P. İvi ; Ağere Bilgisi P. İvi)*

Kurs Öğretmeni
SAFWAN ÇALAR H. KANDAZOĞLU
Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini
Organizasyon Dairesi Başkanı
AHMET BALTACI

Diyamet İşleri Başkanı
LÜTFİ DOĞAN

EK-2

I9/03/2001

Bir çalışmayı inceleme ve
sonuç

Radio ve Televizyonlarda okuduğu Kur'an-ı Kerim nedeniyle tanıdığımız **İlhan TOK**:

Kur'an-ı Kerim'in okunuş usulleri ve ritmini düzenleyen **TECVİD** esaslarını bilimsel metod geliştirerek **NOTA** değerleriyle de **TECVİD** kurallarının uygulanarak **TÜRKÇE YAZILAN** Kur'an-ı Kerim'in sağlam tarzda okunabileceğini gösteren çalışma örneklerini incelememize sunmuş ve sergileyeceği okuyuş kategorilerine göre heceler üzerindeki **NOTA** değerlerinin okuyuş ritmine uyması halinde ortaya konulan çalışma ürününün **BİLİMSEL** olduğu konusunda **NOTA** uzmanları olarak onayımızı istemiştir.

Sonuç:

İlhan TOK'un sunduğu çalışma örnekleri dikkatle incelendi.

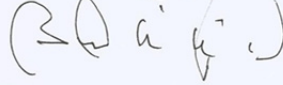
- TAHKİK** (ağır okuyuş)
  - TEDVİR** (orta okuyuş) tarzında isimlendirdikleri okuyuş kategorileri kendileri tarafından okundu (seslendirildi)
- Gerek ağır okuyuş, gerekse orta okuyuşlarda heceler üzerine konulan ve kendi beyanlarına göre **TECVİD**'e eşit olduğu ifade olunan **NOTA** ların kendi okuyuşları (seslendirmeleriyle) uyduğu anlaşılabilir çalışma ürününün **NOTA** değerlerini yansıtmaması sebebiyle **BİLİMSEL** olduğu kanaati tarafımızdan paylaşılmıştır.

İNCELEME KURULU

Ahmet Hatipoğlu
Emekli TRT sanatçısı
Klasik Koro ve Tasavvuf
Korusu şefi

Gülmez Pakalınlar
TRT Repertuar ve inceleme
Kurulu üyesi

Kenan Özkan
TRT Ankara Radyosu
Türk Sanat Müziği Müdürü

